

A bibliakritika és a gyakorlati lelkipásztori működés.

Irta: **Benczédi Pál.**

(Folytatás.)

Dehát hogyan állunk mi a művelt közönséggel a bibliakritikán nyugvó beszédekkel? Mi is azt mondhatjuk, hogy ez nálunk is így van s nem is lehet másképpen. A mai ember nem skolásztikát vár, nem a régi hagyományoknak jámbor bizonyítgatására óhajtozik lelke, hanem a szívet és lelket átható vallásos eszmékre. Nézzük meg csak korunknak népszerű nagy egyházi szónokait s azt fogjuk látni, hogy azok a legnépszerűbbek, akik a hagyományok szűk keretébe nem férnek be, hanem önállóan gondolkodnak.

Hogyan állunk azonban ezzel a kérdéssel a köznéppel? A kérdésnek ez az oldala reánk nézve még fontosabb, mert hiveink legnagyobb része a köznép soraiból telik ki. Haudley azt állítja, hogy a bibliakritika alapján álló lelkész a nép között már hátrányban van. A nép valami meghatározottat, valami feltűnőt akar kapni, amit ő nem tud adni. A munkásosztálynak a homiletikára vonatkozó ízlése csaknem bántó. Megesik, hogy mély gondolatokkal rendelkező lelkésznek nyugodt, méltóságos beszédét a nép közönytelen fogadja vagy pedig jóakarátú, leereszkedő helyeslését fejezi ki. Míg egy tüzes ifjú szónok nagy hanggal és kevesebb értékű beszéddel is nagy hatást ér el. Azonban a lelkésznek még sem kell lemondania a bibliakritika eredményeinek hirdetéséről. Legyen közel vagy távol a nép a bibliakritika eredményeitől, itt „beszélni a vallásos szellem fog.” „A nép szívében vallást kíván és nem szavakat. Hogyha a bensejében vallásos lelkész kritikai alapról hirdeti a Krisztus nevében az igazságot, a nép megismeri azt, hogyha neki idegen nyelven van is mondva, hogyha az igehirdető szellemét nem is tudja követni. Szóval Haudley a nép érdekében sem mond le arról, hogy a bibliakritika eredményeit hirdesse.

Azt hisszük, ez is a helyes út. Ha a bibliakritika eredményeinek hirdetéséről lemondanánk, akkor a haladás és igazság szellemét árulnók el. Ez azonban nem azt jelenti, hogy nagy hűhóval neki vágjunk az újabb tudományos kutatások hirdetésének,

hanem azt, hogy ezeket minden rázkodtatás, minden szeszélyes ugrás nélkül beleplántáljuk a nép szívébe. Ez azonban az öreg emberekkel szemben nehezen megy, csaknem egészen lehetetlen. Azonban arról nem mondhatunk le, hogy a tiszta, való igazságnak legyünk hirdetői. A minthogy nem lehet külön erkölcsé az uraknak és rabszolgáknak, nem lehet külön igazság a művelt rétegek és az egyszerű nép számára sem, mert az igazság csak egy. Csupán annyi különbség van, hogy a nép kevesebb műveltségénél fogva nem lesz oly könnyen hajlandó ezen igazság befogadására.

A szákrámentumok kiszolgáltatásánál Haudley a kritikának semmi szerepet nem juttat. „Legyen a lelkész akármilyen felfogású, akár kritikus, akár kritikaellenes, akár tulzó kritikus, meggondolatlanul rádikalís vagy engesztelhetlen konservatív, ő semmi ez alkalommal. A nagy anyaegyház magához öleli gyermekeit, égi mannával táplálja s ez elég.“

Egyházunkban nem lévén semmiféle u. n. szákrámentum, mi ez alkalommal a különböző szertartásokat tárgyaljuk. Ezek a szertartások: keresztelési, esketési, urvacsorai szertartások, a házasság megáldása stb. A bibliakritikának tárgyalására itten semmi szükség nincsen. Mindenik alkalom megadja a tárgyat. Valóságos mérnyelet volna a vallásosság ellen, ha valaki urvacsorai beszédben az evangéliumi elbeszélések hitelességét vonná kétségbe. A keresztelési beszédben is célt téveszt az, aki elkezd vitatkozni egyik vagy másik használatos keresztelési formula ellen. Ami valassa azt a formulát kiki amit szeret s amelyről meg van győződve, hogy épen az az apostoli eredetű, de midőn egyik vagy másik tétel mellett apologiát zeng, elfeledi, hogy mi az igazi feladata. Azonban kár ezeken a kérdéseken fennakadni. Az első keresztény századokban épen olyan eltérés volt a keresztelési formákban, mint most nálunk. Később egységesítették a formulát, azaz az egész kereszténységre vonatkozóan kötelező formulát állapítottak meg. Most már a részünkre megállapított formula is hagyomány és e mellett is el lehet érni a keresztség célját s ezt is össze lehet egyeztetni egyházunk elveivel. Annyi bizonyos, hogyha a bibliakritika alapján akarunk megállani, az atyának, fiúnak és szentléleknek nevében való keresztelés eselik, mert kétségtelen bizonyossággal ki lehet mutatni, hogy az azt tartalmazó bibliai hely nem az apostoli korból való. Más egyházi szertartások is kizárják a hosszabb kritizálást, csupán annyit követel meg a kritika, hogy a mai kor izlésének megfelelő bibliai helye-

ket választunk. Szóval azért a bibliakritika ennyiben érvényesül itt is.

Ami most már egy másik, rendkívül fontos kérdést, az ifjúság vallástanítását illeti, azzal Haudley nagyon röviden végez. Azt mondja, hogy az az eset itten, mint a prédikációnál, t. i. hogy a művelt embernek gyermekei a szülőik suggesziójára óhajtják a bibliakritikáról való ismereteket, a köznép gyermekei előtt pedig ez ismeretlen terület. Hanem azért Haudley is azt mondja, hogy a köznép fiait is bele kell vezetni a bibliáról való újabb felfogásba, mert hiszen belőlük fog kikerülni a jövő nemzedék. Ez nagyon általános igazság, de éppen azért mert csak általános, szükséges a gyakorlati szempont megvilágítása végett részletesen is foglalkozni ezzel a kérdéssel. Az a kérdés, hogy az ifjúsággal mi módon ismertethetjük meg a bibliát a leghatásosabban?¹ Az ideális állapot természetesen az volna, hogy a bibliának igazi értékét vésstük be a gyermek ismeretkörébe. Az emberi lélek azonban nem tabularasa, nem üres lap, annál kevésbé nem egy mindent magába foglaló tömlő, melybe mindent be lehet tölteni, hanem fokozatosan fejlődő tehetségekből, erőkből áll és ezekhez az erőkhöz kell mérni a velük megtanítandó anyagot. Nálunk az elemi iskolások számára a 3. és 4. osztályokban ír elő tantervünk bibliai elbeszéléseket és az ismétlő osztályosoknak bizonyos bibliaismertetést is. Az a kérdés először is, hogy ezen bibliai elbeszélések a bibliakritika erős alapján állanak-e, a második kérdés pedig az lesz, hogy lehetséges-e ezen a fokon, tehát a 9 és 10 éves gyermekeknek a bibliai elbeszéléseket a bibliakritika eredményei alapján s azok magyarázataival tanítani? Némelyek hajlandók hinni, hogy a mi vallástanításunk ezen a fokon a bibliakritika alapján áll s így a mai világfelfogással megegyezik, mert habár benne van bibliai elbeszéléseink között a világ hat napi teremtésének históriája, Ádám és Éva paradicsomi története, Jézus csudálatos születése és az evangéliumban oly gyakran előforduló csudák stb., de ezeket lehet magyarázni a tanítónak belátása szerint, így a teremtés mindenik napja alatt lehet érteni évezredek, Ádám és Éva paradicsomból való kiűzetését lehet magyarázni a szenvedélynek, a vágynak fölébredésével, Jézus csudáit lehet allegoriáknak venni s így tovább. Ezek bizonyára elfogad-

¹ A kérdés ezen részére lásd: Dr. H. Oort, Dr. J. Hooykans és Dr. Kuenen: „Bible for Young People.“ Translated from the Dutch: Wieksteed. 6 kötet

ható magyarázatok, *de ma már nem állanak a legmodernebb és legbiztosabb bibliakritika megállapításai alapján*. A legújabb bibliakritika nem áll ilyen tág föltevésen, hanem tudja, hogy a teremtés hat napi históriája a papinak nevezett író műve, amelynek célja a hetedik nap megünnepeltetése, a paradicsomi elbeszélés pedig egy nagyon régi kor naiv elbeszélése, melynek meg van a perzsáknál is a hasonmása, de amelynek célját már nem lehet úgy meghatározni, mint a teremtésről való elbeszélését. A paradicsomi elbeszélés más kor és más író műve, mint a teremtés történetének leírása. A paradicsomi elbeszélés a Jáhvistának nevezett író műve, mert Jáhve az ő istene, aki nem egyedüli, hanem a többi közül egy. Az evangéliumi csodák s általában elbeszélések koruk hite világának bélyegét viselik magukon s aki azokat igazán meg akarja érteni, bele kell élnie magát azon kor eszmevilágába. Így fogván fel a bibliakritikának mai bebizonyított eredményeit, egyuttal megadhatjuk a feleletet a feltett kérdésekre. Elemi iskolában tanítandó bibliai történetet előadó tankönyveink nincsenek ezen az állásponton és egy 8, 9 éves gyermekeknek szóló magyarázat nem is lehet ezen az állásponton. Ha mi a különböző korviszonyokat kezdjük a gyermeknek magyarázni, az legfennebb jól alszik magyarázatunk alatt s ha csak ennyi történt, akkor még örvendhetünk, mert a mi alszik, talán valami szép históriáról álmodik, mely az ő kicsiny, naiv lelkét betöltheti:

Hogyan tanítsuk tehát a gyermekeknek a bibliai elbeszéléseket, hogyha a kritika alapján nem lehet? Ugy, ahogy azok meg vannak írva. Csupán annyi köze van a kritikának ehhez, hogy a tanítandó elbeszéléseket gondosan megválogatjuk. Azokat vesszük csak elő, melyekben valamely vallásos ihletés, valami mély erkölcsi tanulság rejlik. A naiv lélek benső boldogságát nem zavarjuk azon kiábrándító magyarázattal, hogy ezt vagy amazt nem így, hanem ellenkezően kell érteni. Eljön annak is az ideje. Az elemi iskolában az ismétlő osztályosok számára van előírva a bibliaismertetés, tehát 13–15 éves gyermekek számára. Ez az időkor sem éppen megfelelő a célnak, de minthogy ekkor a gyermek már végleg kikerül az iskolából, meg kell a bibliáról ismertetnünk azt, amit csak lehetséges. Világos, hogy még csak gondolni sem lehet arra, hogy éppen a mai kritika magaslatára emeljük a növendéket. Arra mindenesetre meg lehet tanítani, hogy hol találja meg a bibliában a szebb helyeket, meg lehet tanítani arra, hol vannak az ótestá-

mentumnakgyönyörűséges mithikus elbeszélései, az újtestamentumban pedig Jézusnak főséges erkölcstana és lelket megkapó példázatai. Ha valaki következetesen konzervatív ebben a kérdésben, nem teszen másként, mint a régiek, akik szent buzgalmukban eleitől végig olvasgatták s olvastatták a bibliát abban a boldog, szent meggyőződésben, hogy ezen buzgalmukat ott túl a másvilágon bőségesen meg fogja jutalmazni a Mindenható. Ezen barbár, értelmetlen eljárás ellen már Locke János tiltakozik a „Nevelés“ című művében. Mennyire másként állanánk ezzel a kérdéssel, ha az ifjúság kellő, modern magyarázatokkal ellátott bibliát kapna a kezébe. Nem elég azt hangoztatni, hogy a biblia szent könyv, értékes könyv, pótolhatatlan könyv. Ki kell aknáznunk gazdag tartalmát, bele kell oltanunk az ifjúság lelkébe s akkor nem üres lelkű, tépelődő nemzedéket, hanem minden szépért és jóért lelkesedni tudó embereket nevelünk. Egyházunknak tagjai nemcsak szám szerint lesznek, hanem lelkes, buzgó hívek, akik hálásak azokért a kincsekért, amikkel nevelésünk megajándékozta.

Minden modern gondolkozó be kell, hogy lássa a bibliakritika értékét s különösen az ifjúság nevelésénél számításba vevendő voltát. de nem utasíthatja el magától ezt különösen az unitárius pap. Hiszen az unitárius tanoknak, — nem valami félreértett angol vagy amerikai felekezetről beszélek — a történelmi unitarizmusnak igazi diadala van benne. Nem törődni a bibliai tudományokkal annyit jelent, mint igazolni a valóságokban az ugynevezett orthodoxiát. Ehhez a most már elég keveset használt szóhoz nekünk szomorú emlékeink fűződnek. Maradjon az csak a multnak és másoknak...

Még csupán egész röviden említem meg, amint azt Haudley is csak röviden teszi, a bibliakritikának a kura pásztorálisban, vagyis az egyes emberekkel való érintkezésünkben való használatát.

Haudley szerint a kritika itten nem lényeges fontossága; ami teljességgel igaz is. Ezen a téren tulnyomóan más kérdések merülnek fel. Ha egy beteg embernél vagyunk, nem fogják magyarázni azoknak az exegetikai és történelmi okoknak sorozatát, melyek a Jézus halála utáni evangéliumi történeteket későbbi betoldásnak nézik. Adott helyzet van előttünk, melynek meg van a maga feladata. Hanem, ha a hívekkel való érintkezésben szóba kerülnek ezek a kérdések, az igazságot nem rejthetjük a véka alá, hanem az illető szellemi képességeihez mért magyarázatokkal fel kell vilá-

gosítani a való igazságról. Ez nem is oly alárendelt kérdés, mint ahogy sokan hiszik. Öreg, bibliás falusi hiveink gyakran felkeresnek egy-egy fogas kérdéssel, amire számukra nehezen tudunk a legnagyobb óvatosság mellett is kielégítő feleletet adni. Ha valaki azt a kérdést akarja megfejteni, hogy néhol miért térnek át bibliás hiveink a baptista vagy pedig a názareus felekezetre, a biblia félreértése és a megértetés képtelensége igen sok helyen nagy szerepet fog játszani. S mi az oka ennek a bajnak? . . . A rendes időben elmulasztott helyes kritikai alapon való vallásos nevelés. Tehát az egész lelkipásztori mű azon fordul meg, hogy milyen volt az ifjúság nevelése. Jó ifjúsági nevelés után a lelkipásztori gond valóban gyönyörűség, ellenkező esetben pedig csak terhes.

A többször idézett Haudleynek érdekes fejtegetéseit nem azért hoztam fel, mintha megdönthetetlen tekintélyt akartam volna fölállítani, hanem azért, mert ebből megállapítható, hogyan gondolkodik ezen fontos kérdéstről egy anglikán lelkész. Gondolat gondolatot szül s a gyakorlati élet mezején annál inkább számíthatunk sikerre, hogyha minél több gyakorlati megfigyelést magunkévá teszünk. Azonban esetleges félreértés elkerülése végett, a történeti igazság kedvéért meg kell említenem, hogy Haudleynek ezen felfogása nem népszerű az angol nemzeti (anglikán) egyházban. A fák Londonban sem nőnek az égig, ott is még sok kívánni való van. „Az angol egyházban a liberális pap nem népszerű. Ki van téve hivataltársai folytonos üldözésének és megvetésének. Legfájóbb megpróbáltatása a magárahagyatottság és a jó emberek ellenszenvé.” Így nyilatkozik Haudley a biblia liberális magyarázatának hatásáról a saját egyházában, de ezen lehangoló körülmények között is szolgálni akarja az emberiség szent ügyét.

Lehet, hogy nálunk is vannak olyanok, akik valami veszedelmet látnak a biblia ily magyarázatában, lehet, hogy nálunk is törvényekre, hagyományokra hivatkoznak, lehet, hogy lesznek olyanok, akik ettől a vallásos és erkölcsi élet felfordulásának rémét látják. Ez azonban csak rémkép, amelyet nem szabad mesterségesen táplálnunk, hanem ki kell állanunk a tudomány magaslatára és tisztán látásra, igaz hitre, igaz tudásra kell törekednünk. A biblia mondja: „Legyen világosság!” Miért takarnók hát sötétségbe, miért mutatnók be gyöngé, halvány megvilágításban, mikor nemcsak megbirja a nap fényét, hanem csak a tiszta fényben található meg benne igazi becse, tündöklő szépsége?! . . .

Heltai-nyomda.

A létesítendő unitárius nyomda ügyében vettük s közreadjuk a következő levelet:

Kolozsvár, 1918. III/10.

A „Keresztény Magvető“ tekintetes Szerkesztőségének.

Most vettem a „Keresztény Magvető“ 1918. január—február I. füzetét. Ebből értesültem a „Különfélék“ rovata alatt, hogy a reformátusok régi vágya megvalósul, nyomdát vásároltak s mire e hír világot lát, a „Bethlen-nyomda“ már talán meg is kezdte működését.

A tek. Szerkesztőség azt kérdi: Vajjon mikor lesz a mi jóakarátú, de gyenge próbálkozásunkból nyomda?

E kérdésre e pillanatban megfelelni nem tudok, de mert b. lapja az egész háború alatt a keresztényi türelemnek, meg egy boldogabb korszak eljövetelének reménybeli magvait hintette el, mindnyájunknak hinni, bizva-bizni kell abban, hogy számos más kulturális probléma sikerei után megvalósulása ennek sem késhet soká, mert a mai kornak ez is egyik kifejlődött követelménye. Röviden óhajtván azonban jelezni, hogy a létesítendő nyomda ügyében a szükségesség okát nem is annyira jelentékenyebb anyagi előnyök megnyerése céljából tartom indokoltnak, hanem első sorban kívánatosnak, sőt ennél is többnek tartom azt a köteles és arra való törekvést, hogy a régi jó hirnévnek, dicsőséges multnak a mai korunkkal több száz évvel megszakadt történeti aranyfonalát összekapcsolhassuk mai szellemi munkálkodásunkkal.

Hála a sorsnak, mely megengedte érnünk, hogy a régi idők nagyjai közül Dávid Ferenc emlékét egyházunk dicsőségére feleleveníthettük; most azonban egy másik halhatatlan szellemű hitsorsosunk emlékét, *Heltai Gáspárét* kell felidézni és megörökíteni.

Tudvalevő, hogy Heltai a magyar irodalom megalapítója. 1550. és 1579. közötti időszak alatt ő és Dávid Ferenc a kolozsvári és gyulafehérvári nyomdák életető lelkei, vezérszellemei voltak.